

Narbäck, en gård på Holaveden.

Foto: Nordiska Museet 1917.

Holaveden — ”rikets förmur”

En vårmorgon anno 1129. — Det skallar sång i Holavedens skog. Fem studenter rida till Paris. Två piltar från Skara, tre klerker från Skänninge. Hästarna klippa med öronen, och manarna glimma av dagg. Rask trav vid den vaknande skogens musik. Det ångar av pors och kåda, och bäckarna gå vita av skum. Över klövjesadeln, framför sitsen, hänga två säckar: bröd och sovel i den ena, dikt och lärdom i den andra. Vid vänstra sidan en värja i näverslida. Fem sjungande svenska studenter! De följa pilgrimsstigen. På en myr, där skogen glesnar, rida de förbi ett vallfärläger . . .

Ur ”Då svenska studenter redo till Paris” av signaturen Ecks, tidningen Östgöten 16 augusti 1929.

”Sunnanskog över Holaveden”

Nordisk Familjebok (tredje upplagan) uppger att Holaveden — skogstrakten mellan Vättern och Sommen — redan under forntiden räknades som en gränsskog. Småland var ”sunnanskog under Holaveden” och Östergötland ”sunnanskog över Holaveden”. Det heter vidare:

I Holaveden mötte under medeltiden smålänningarna kungen på hans eriksgata, och vid flera tillfällen sökte svenska allmogen där hejda i riket inbrytande danska truppers framfart, så t.ex. 1452, 1563,

1564 och 1567, varvid bråtar plägade anordnas. Under Kalmарkriget intog hertig Johan 1611 ett befäst läger i Holavedens pass till flank- och ryggestöd för Karl IX här under dennas marsch mot Kalmar.

Om Holaveden finns det mycket skrivet. Trakten kommer att möta läsarna av denna bok åtskilliga gånger i skildringarna från nordiska sjuårskriget i slutet av 1500-talet. Den kände forskaren landsfiskal Sigurd Pira, Tranås, redogör i "Gamla färdevägar och kultställen i Holaveden" (Tranås 1923) för området namn, storlek och historia. Namnet anses bl.a. betyda "skogen med hålvägarna". "Västra Holvägen" Ödeshög—Gränna tillkom redan under äldre medeltiden, medan "Östra Holvägen" Mjölby—Tranås är av senare datum.

"Til midhian skog a Hulawid"

Ett av bevisen för Västra Holvägens ålder anses vara föreskriften i Upplandslagen från 1200-talet — upprepad i senare lagar — om den nyvalde konungens eriksgata. Östgötarna mötte följet på Kolmården och följde "til midhian skog a Hulawid". Pira och fler med honom tror att mötesplatsen var Uppgränna, där det också tidigt byggdes "Capella in Holavid" och ett härbärke. Resenärerna mot norr kunde styrka sig till både själ och kropp före färden in mot den farliga och vilda Holaveden.

Den som i dag reser från Ödeshög mot Gränna far delvis på Västra Holvägen, om han väljer den äldre vägen. I trakten av Stava går den ursprungliga sträckningen än i dag upp mot Holkaberg och Narbäck. Man märker lätt, att här är fråga om en gammal väg. Till 1852 gick huvudvägen där uppe på skogshöjderna men flyttades då ner till stranden av Vättern och drogs förbi Sjöberga. Med den sträckning av E 4, som planlades i början av 60-talet, får resenärerna på nytt färdas mitt uppe på Holaveden, ungefär som konungar och pilgrimer, invasionshärar och försvarare.

Holaveden och Ödeshög

Holavedens historia är delvis också Ödeshögs historia. De mest uppseendeväckande episoderna har ägt rum inom vår sockens gränser. Härom berättas åtskilligt i "Historiskt—geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige", som citeras utförligt i andra hänseenden i denna bok. Här återges nu också artikeln om Holaveden. Den ger en koncentrerad skildring av traktens historia.

"Rikets förmur"

Holaveden. Fordom en stor skog mellan Småland och Östergötland, hvilken skog då räknades för rikets förmur, och som sådan är af historisk märkvärdighet. På hertigarne Eriks och Waldemars reträtt omkr. 1309 för konung Birger med Danska hären, beslöto de, att här vid Holaveden göra allvarsamt motstånd; men då Matts Kettilmundsson red framför hären, snafvade hans häst och störtade med sin ryttare, så att fanstången, som han bar, bröts i stycken. Som detta tycktes vara

ett ondt förebud, vågade hertigarne ej någon strid, utan drogo sig än vidare undan. Så kom Danska hären till Nyköping och började dess belägring.

Under kriget mellan konung Carl VIII och konung Christian I, då den förre var omgifven af förräderi på alla sidor och icke såg sig mer någon utväg, räddades han för den gången undan den öfverhängande faran genom segern vid Holaveden, som lagman Erik Nipert och biskop Nils vunno öfver Christian, då denne 1452 skulle från Jönköping draga häröfver inåt Östergötland. Vid gården Narbäck var en bråte inhuggen i skogen, der Erik Nipert och biskop Nils hade gömt sig med sitt folk. Danskarna kommo sjungande och öfvermodiga, förlitande sig på sin stora manstyrka och på de blänkande Tyska herrar, som kommit till deras hjälp. Men just som de föraktligt talade om huruledes de skulle piska de arma Östgötabönderna, och de hade kommit in i förhuggningen, hveno pilarna kring deras hufvuden, och gjorde bondehären på dem ett manligt anfall, så att de skrytsamma Tyskarne genast togo till flykten samt med dem Danskarne; men största delen stupade för Östgötarnas pålyxor. Deröfver diktades följande rim:

De Danska voro glada,
Som kunde komma hem;
Borta blefvo fyra af hvarje fem.
Af Danskarne på Holaved
Många föllo döda ned;
Slut på den trätan vann
Den Svenska pålyxan.

Reträtt till Danmark

Till följd af detta nederlag och den ibland Danska och Tyska hären uppkommande rödsoten blef Christian tvungen att draga sig tillbaka till Danmark, och Tyskarne svuro på sitt brutna tungomål: "In Sweden kome wy nimmer meer". (Till Sverige kommer vi aldrig mer.) Vid Odensö, under Holaveden (här måste vara fråga om Ödeshög), blef år 1453 den upproriska Dackens parti slaget af Olof Bror, konungens fogde öfver Hofs län.

Nordiska sjuårskriget

Vid Holaveden hade konung Erik XIV låtit fälla ogenomträngliga förhuggningar eller bråtar, för att hindra Danska fältherren Rantzow på hans återtag, heter det i fortsättningen. Vi hänvisar till artikeln om nordiska sjuårskriget och Ödeshög. Den ovan nämnde Carl VIII är mera känd som konung Karl Knutsson.

Litteratur:

Historiskt-geografiskt och statistiskt lexikon öfver Sverige, band 3. Åke C. W. Hammars förlag, Stockholm 1862.